

Monika STOMA

CERTYFIKACJA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ŚRODOWISKIEM A WERYFIKACJA EMAS

Streszczenie

W artykule przedstawiono charakterystykę dwóch podstawowych standardów dotyczących i jednocześnie definiujących wymagania względem Systemu Zarządzania Środowiskowego. Dokonano ponadto analizy różnic powstających na płaszczyźnie oceny tychże wymagań zawartych w obydwu standardach, czyli certyfikacji systemu zarządzania środowiskiem na zgodność z normą ISO 14001 oraz weryfikacji EMAS.

„(...) Zarządzanie środowiskiem powinno znajdować się wśród najwyższych priorytetów korporacji, jako kluczowy czynnik do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju (...)”

Karta Biznesu Zrównoważonego Rozwoju Międzynarodowej Izby Handlowej, 1992

WSTĘP

Człowiek niejednokrotnie naruszał zasadę równowagi w przyrodzie, zapominając, że jest tylko jednym z wielu elementów świata. Wynikało to wielokrotnie z chęci zysku, ale i dominacji nad środowiskiem. Dlatego też środowisko samo upomniało się o swoje prawa, pokazując człowiekowi, że nie ma innej drogi niż rozwój ludzkości w harmonii ze środowiskiem. Sytuacja ta wymusiła więc na ludziach nowy sposób myślenia, określany mianem „myślenia ekologicznego”, czego efektem jest koncepcja rozwoju zrównoważonego [4].

Koncepcja ta pozwala na ograniczenie degradacji środowiska naturalnego i powstawania zanieczyszczeń, a w konsekwencji daje możliwość zachowania istniejących walorów środowiskowych. Troska o jakość środowiska naturalnego stała się w dzisiejszych czasach istotnym elementem marketingowym wielu przedsiębiorstw i organizacji. Z jednej strony koncepcja zrównoważonego rozwoju jest więc wymogiem obecnych czasów, z drugiej jednakże świadczy o odpowiedzialności współczesnych pokoleń za pokolenia przyszłe, bowiem rozwój gospodarczy i cywilizacyjny obecnego pokolenia nie powinien odbywać się kosztem pokoleń następnych, m.in. przez wyczerpywanie zasobów nieodnawialnych i niszczenie środowiska. Jest ona, jak się więc wydaje, swoistego rodzaju kompromisem pomiędzy dalszym dynamicznym rozwojem gospodarczym a zachowaniem środowiska naturalnego w jak najlepszym stanie.

Zasady koncepcji zrównoważonego rozwoju ujęte zostały w pracach wielu światowych organizacji, czego najlepszym przykładem wydaje się być „Deklaracja z Rio w sprawie środowiska i rozwoju” czy też „Globalny program działań – Agenda 21”. Unia Europejska, przywiązuje bowiem dużą wagę do zagadnień związanych z ochroną środowiska naturalnego. Polska również przyjęła wspomnianą koncepcję jako jedną z zasad ustrojowych oraz podstawę swojej polityki ekologicznej.

Podsumowując można stwierdzić, iż nowoczesne podejście do polityki ekologicznej powinno opierać się na zasadach zrównoważonego rozwoju, zakładać poprawę jakości życia społeczeństwa poprzez zapewnienie mu bezpieczeństwa ekologicznego [10]. W ostatnich latach zaobserwować można wiele pozytywnych trendów w tym obszarze, czego przykładem może być wzrost świadomości ekologicznej zarówno wśród przedsiębiorstw, jak i użytkowników produktów czy usług, a także władz, centralnych czy samorządowych oraz różnego rodzaju instytucji finansowych, typu banki czy towarzystwa ubezpieczeniowe.

1. ISTOTA ZAGADNIENIA

Zarządzanie środowiskowe to zestaw narzędzi wspomagających realizację polityki środowiskowej i w konsekwencji – proces stałego minimalizowania negatywnego oddziaływania na środowisko w sposób optymalny z punktu widzenia zarówno organizacji, jak i środowiska [8].

Z pojęciem zarządzania środowiskowego nierozzerwalnie związane jest zagadnienie systemów zarządzania środowiskowego. Są one zdefiniowane przede wszystkim w normie PN-EN ISO 14001:2005, jako część ogólnego systemu zarządzania, który może funkcjonować w różnych podmiotach, typu przedsiębiorstwo produkcyjne, usługowe, instytucje publiczne, uczelnia. Nieco inną definicję proponuje Komitet Techniczny 207 Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej [3], odpowiadający za samo tworzenie standardów serii ISO 14000, stwierdzając, iż system zarządzania środowiskowego to systematyczne podejście do tych aspektów działalności organizacji, które wywierają wpływ na środowisko.

Bez względu jednakże na definicję, ich podstawowym celem jest usprawnienie procedur zarządzania organizacją oraz ograniczenie negatywnego oddziaływania na środowisko. Wprowadzenie bowiem do organizacji systemu zarządzania środowiskiem powinno wiązać się z taką jej przebudową, by przedsięwzięcia polityki środowiskowej były realizowane w całym cyklu życia produktu lub usługi, poczynając od jej projektowania, poprzez komercjalizację (czyli produkcję i sprzedaż wyrobów, bądź proces świadczenia usług), aż do działań posprzedażowych, typu instalowanie czy serwis.

Najpopularniejszymi obecnie standardami, które definiują wymagania odnośnie Systemów Zarządzania Środowiskiem, są:

- ISO 14001:2004 Environmental Management Systems (EMS), czyli System Zarządzania Środowiskowego [5],
 - EMAS (*Eco Management and Audit Scheme*), czyli System Ekozarządzania i Audytu [11].
- Dodatkowo elementy proekologiczne znajdują się również w innych standardach, takich jak:
- SQAS (*Safety and Quality Assessment System*), czyli System Badania i Oceny Bezpieczeństwa i Jakości opracowany przez Europejską Izbę Przemysłu Chemicznego w celu stworzenia warunków odpowiedzialnego i bezpiecznego obrotu produktami branży chemicznej,
 - SQMS (Supplier Quality Management System) – standard dla dostawców McDonald's),
 - standardy poszczególnych globalnych koncernów (charakteryzujące się zazwyczaj bardziej rygorystycznymi wymaganiami niż te przedstawione w popularnych standardach i wymaganiach prawa poszczególnych krajów, w których funkcjonują zakłady koncernów (przykładami takich koncernów są np. Toyota, Toshiba itp.).

2. CEL PRACY

1. Przedstawienie charakterystyki dwóch podstawowych standardów definiujących wymagania względem Systemu Zarządzania Środowiskowego.
2. Dokonanie analizy rozbieżności powstających na płaszczyźnie oceny tychże wymagań zawartych w obydwu standardach, czyli certyfikacji systemu zarządzania środowiskiem na zgodność z normą ISO 14001 oraz weryfikacji EMAS.

3. ANALIZA I Dyskusja

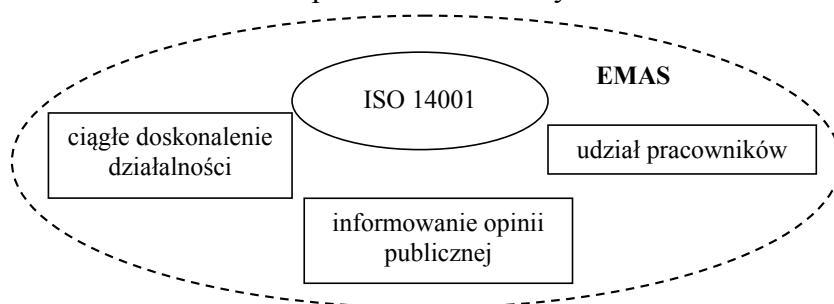
3.1. Prezentacja standardów ISO 14001 i EMAS

EMAS (*Eco-Management and Audit Scheme*), czyli Schemat Zarządzania Środowiskowego i Auditów czy też Wspólnotowy System Ekozarządzania i Auditów, wszedł w życie w 1995 r. na mocy Zarządzenia Rady Unii Europejskiej nr 1836/93 w sprawie dobrowolnego udziału przedsiębiorstw sektora przemysłowego w EMAS [13]. Oprócz krajów unijnych uczestniczą w nim Norwegia, Islandia i Liechtenstein.

Z kolei pierwsze normy z grupy ISO 14000 weszły w życie we wrześniu 1996 r., jednakże prace nad nimi trwały już od 1991 r., kiedy to w strukturach Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej (ISO) pojawiła się Strategiczna Grupa Doradcza ds. Środowiska (SAGE – *Strategic Advisory Group on the Environment*), mająca uzgodnić i przygotować projekt światowych standardów organizacyjnych w zakresie zarządzania środowiskowego.

Celem opracowania norm ISO serii 14000 było zdefiniowanie podstawowych wymagań w odniesieniu do systemu zarządzania środowiskowego, a same normy miały, w swoim podstawowym założeniu, stanowić instrument wspomagający świadome oddziaływanie ekologiczne przedsiębiorstwa z korzyścią dla środowiska.

W 1997 r. Komisja Europejska zdecydowała o możliwości uznania odpowiadających określonym wymaganiom elementów systemu ISO 14001 jako części systemu EMAS, natomiast od roku 2001 treść normy ISO 14001 została włączona do rozporządzenia EMAS, pozwalając na ograniczenie się do identyfikacji dodatkowych wymagań stawianych organizacjom w systemie EMAS. Zostało to przedstawione na rys. 1.

Rys. 1. Zakres obowiązywania systemu EMAS

Źródło: Opracowanie własne.

Na obszarze UE wdrożenie systemu zarządzania środowiskowego w oparciu o wymagania normy ISO 14001 oraz w konsekwencji certyfikacja systemu z wymaganiami tejże normy jest traktowana jako krok do rejestracji w systemie EMAS, zaliczanym do najważniejszych instrumentów realizacji polityki ekologicznej Unii.

Początkowo w systemie EMAS mogły być jedynie rejestrowane przedsiębiorstwa przemysłowe, ewentualnie, zgodnie z art. 14 pierwszego rozporządzenia, w niektórych przypadkach zezwalano na pilotażowe rejestracje organizacji innego typu. Dopiero w 2001 r. nowelizacja EMAS, wprowadzona na mocy rozporządzenia nr 761/2001 Rady UE i Parlamentu Europejskiego z 19 marca 2001, wprowadziła możliwość rejestracji w systemie EMAS organizacji dowolnego typu, tzw. organizacji pozaprzemysłowych [9]. Rozszerzenie systemu EMAS na różne sektory gospodarki było, spowodowane tym, że nie tylko przedsiębiorstwa przemysłowe, jak początkowo sądzono, przyczyniają się do degradacji środowiska – negatywny wpływ na środowisko naturalne wywierają wszystkie organizacje działające na współczesnym rynku.

3.2. ISO 14001 a EMAS – różnice

Zarówno w przypadku systemu EMAS, jak i norm środowiskowych, punktem odniesienia jest norma ISO 14001, która zawiera specyfikację oraz wytyczne stosowania systemu zarządzania środowiskowego.

Z jednej strony system EMAS wykazuje duże podobieństwo do normy ISO 14001. Jednakże można również, wskazać na kilka istotnych rozbieżności pomiędzy nimi. Komitet Techniczny 207 ISO nie podaje żadnych wyraźnych różnic pomiędzy ISO 14001 a EMAS. Z kolei instytucja Unii Europejskiej, która jest odpowiedzialna za promocję EMAS (tzw. EMAS Helpdesk), zwraca uwagę na wiele istotnych rozbieżności pomiędzy obydwojema rodzajami norm środowiskowych.

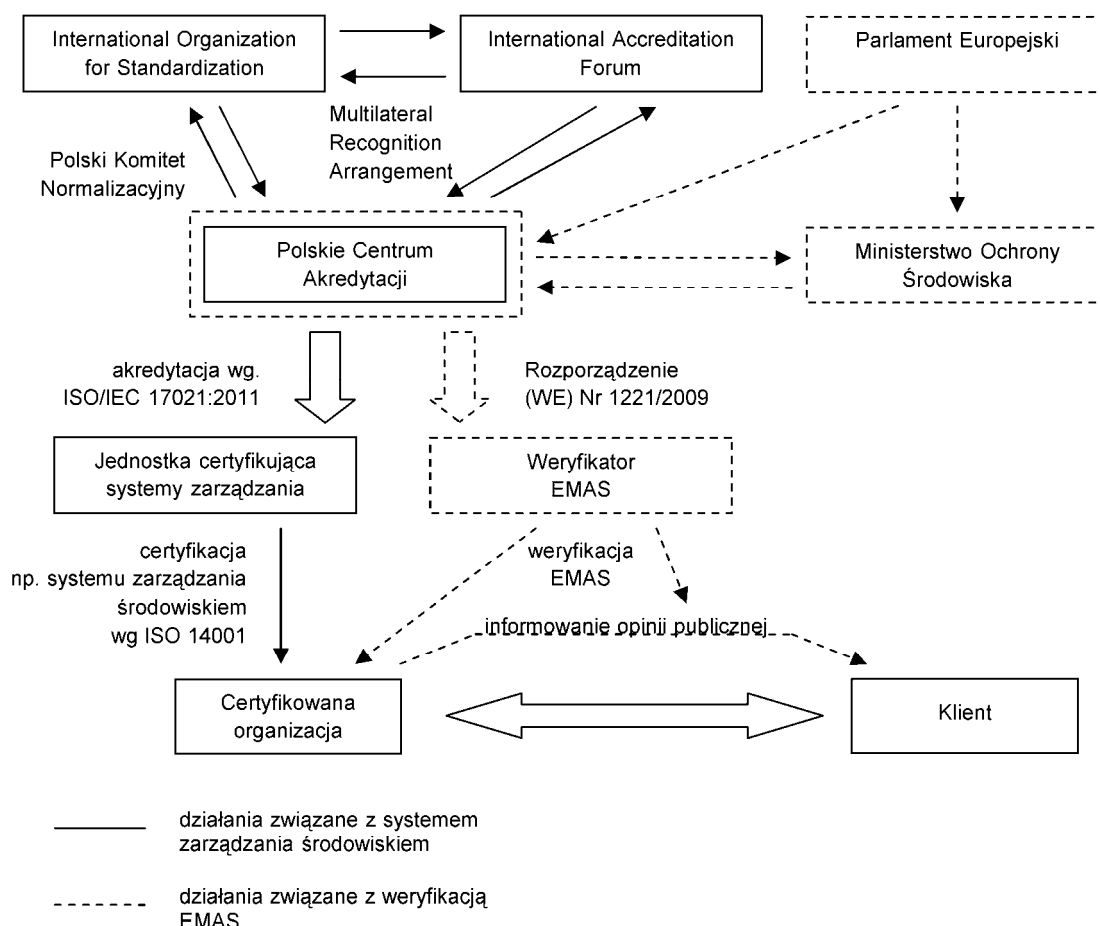
Dlatego też, różnice pomiędzy ISO 14001 a EMAS są, jak się wydaje, następujące:

1. ISO 14001 nie nakazuje, choć zaleca, przeprowadzenie wstępnego przeglądu środowiskowego organizacji, natomiast przegląd ten jest wymagany przez EMAS; co więcej sposób jego przeprowadzenia jest określony w bardzo szczegółowy sposób w rozporządzeniu EMAS.
2. ISO 14001 wprowadza również jedynie zalecenie przeprowadzania audytów Systemu Zarządzania Środowiskowego (SZŚ) w bliżej nieokreślonych odstępach czasowych (punkt 4.5.4 normy PN-EN ISO 14001 określa, że częstotliwość audytów powinna być uzależniona od mocy wpływu organizacji na środowisko), podczas gdy EMAS wprowadza obowiązek regularnych audytów SZŚ, maksymalnie co 3 lata.
3. Organizacje należące do systemu EMAS zobowiązane są do regularnego sporządzania raportów, dostępnych dla szerokiego gremium potencjalnych odbiorców, zawierających prezentację polityki, programu środowiskowego, całego Systemu Zarządzania Środowiskowego oraz szczegółowy opis działań podejmowanych na rzecz ochrony środowiska przez daną organizację. Wynika to z tego, że sporządzanie deklaracji środowiskowych i ich publiczne udostępnienie pozytywnie wpływa na wiarygodność firmy jako organizacji zmniejszającej negatywne wpływy na środowisko, a jak wiadomo to właśnie zaufanie klientów jest coraz ważniejszym czynnikiem umożliwiającym uzyskanie przewagi nad konkurencją. Z kolei standard ISO 14001 w żaden sposób nie precyzuje obowiązku regularnego publikowania raportów środowiskowych, co jest z resztą uznawane za jeden z podstawowych zarzutów wobec tego standardu (norma zobowiązuje jedynie do sporządzania polityki ekologicznej).
4. W odniesieniu do relacji pomiędzy SZŚ a zgodnością wobec prawa można napotkać kolejną różnicę pomiędzy obydwojema rodzajami norm środowiskowych. EMAS nakazuje bowiem stosowanie się do obowiązujących przepisów ochrony środowiska i regulacji z nimi powiązanych, podczas gdy dla ISO 14001 jednostki certyfikujące dotychczas wymagały jedynie ustanowienia własnej polityki ochrony środowiska organizacji. Oczywiście polityka ta powinna zawierać zobowiązanie do przestrzegania przez organizację aktualnych przepisów prawnych, nie jest to jednakże tak wyraźnie podkreślone, jak ma to miejsce w przypadku EMAS. Obecnie różnie te w wymaganiach dotyczących spełnienia wymagań przepisów prawnych są jednakowe [2].
5. Norma ISO 14001 wymaga, by dana organizacja przekazywała swoim dostawcom, usługodawcom oraz odbiorcom, odpowiednie zalecenia dotyczące wymagań związanych z ochroną środowiska. W przypadku EMAS jest to znowu ostrzejsze wymaganie, dlatego że nakłada się na organizacje obowiązek sformułowania tychże zaleceń tak, by miały one postać dobitnego wywierania wpływu.
6. Rozporządzenie EMAS wymaga, aby dana organizacja w wyraźny sposób zobowiązała się do ograniczenia negatywnego wpływu na środowisko do poziomu nieprzekraczającego tego, jaki można uzyskać dzięki zastosowaniu „najlepszej dostępnej techniki”, która jednakże nie może powodować zbyt wysokich kosztów – jest to koncepcja sformułowana w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej. Norma ISO nie zawiera podobnego wymagania.

Z przytoczonej analizy wynika, iż, jak się wydaje, wymagania rozporządzenia EMAS są o wiele bardziej wyraziste niż wymagania innych standardów Systemu Zarządzania Środowiskowego, w tym normy ISO 14001. Potwierdzają to również badania empiryczne. Jako przykład podać można raport, sporządzony przez zespół szwedzkich instytutów badawczych [12], którego jednym z głównych wniosków jest to, że przedsiębiorstwa zarejestrowane w systemie EMAS osiągają zazwyczaj lepsze rezultaty w dziedzinie zarządzania środowiskowego od tych, które posiadają jedynie certyfikat ISO 14001.

Ponadto sam sposób oceny systemu zarządzania środowiskiem wg ISO 14001 nie odbiega od zasad weryfikacji EMAS, w obydwu przypadkach ocena prowadzona jest zgodnie z wymaganiami określonymi w normie ISO 19011 [6]. Nadzór nad jednostkami certyfikującymi systemy zarządzania, w tym systemy zarządzania środowiskiem oraz nad weryfikatorami EMAS w polskim systemie akredytacji sprawuje Polskie Centrum Akredytacji. Zasady akredytacji jednostki certyfikującej systemy zarządzania określone są na międzynarodowym poziomie w ISO 17021 [7], natomiast dla weryfikacji EMAS wymagania określa Ustawa z 12 marca 2004 roku o krajowym systemie ek zarządzenia i audytu (EMAS) [11] oraz wytyczne Polskiego Centrum Akredytacji [1]. Wzajemne powiązania pomiędzy instytucjami odpowiedzialnymi za systemy zarządzania środowiskiem i weryfikacji EMAS przedstawia rys. 2.

Liczbę akredytowanych przez Polskie Centrum Akredytacji jednostek certyfikujących systemy zarządzania środowiskiem oraz weryfikatorów EMAS zestawiono w tab. 1.

Rys. 2. Powiązania pomiędzy instytucjami odpowiedzialnymi za systemy zarządzania środowiskiem i weryfikacji EMAS

Źródło: Opracowanie własne.

Tab. 1. Liczba akredytowanych w Polskim Centrum Akredytacji jednostek certyfikujących systemy zarządzania środowiskowego i weryfikatorów EMAS

Wymagania	Liczba
Jednostki certyfikujące systemy zarządzania środowiskiem	20
Weryfikatorzy EMAS	8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.pca.gov.pl.

PODSUMOWANIE

Podsumowując można stwierdzić, iż wyższe wymagania formułowane przez EMAS w stosunku do wymagań określonych przez system zarządzania środowiskiem wg ISO 14001 nie zachęcają przedsiębiorców do dobrowolnej certyfikacji. Jednocześnie opracowanie i wdrożenie, czyli zaaplikowanie systemu w konkretnej organizacji oraz poddanie się certyfikacji nie generuje samo w sobie wartości dodanej dla tej organizacji, natomiast generuje działania pro środowiskowe. Warto zwrócić uwagę, że pomimo faktu, iż Ministerstwo Środowiska czynnie uczestniczy wraz z Polskim Centrum Akredytacji w promowaniu i rozwoju systemu EMAS, np. poprzez egzaminowanie indywidualnych weryfikatorów EMAS, to posiadanie przez organizację certyfikowanego systemu EMAS nie generuje pozycji uprzywilejowanej w żadnym zakresie. Obserwowany obecnie spadek zainteresowania certyfikacją systemów zarządzania, nie tylko w zakresie zarządzania środowiskiem, ale np. w zakresie zarządzania jakością wg ISO 9001 powoduje coraz mniejsze zainteresowanie tak rozwiniętymi systemami do jakich z pewnością zalicza się EMAS.

THE CERTIFICATION OF THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEM HE AND THE EMAS VERIFICATION

Abstract

In this paper a characterization of two basic standards concerning and simultaneously defining requirements relative to the Environmental Management System was presented. Moreover, the analysis of differences rising on the plain of the assessment of these requirements in both standards, that is the certification of the environmental management system to the compliance with the ISO 14001 norm and the EMAS verification, was conducted.

BIBLIOGRAFIA

1. DAC-09 Program akredytacji weryfikatorów środowiskowych (system EMAS), wyd. 3, Polskie Centrum Akredytacji, Warszawa, 2007.
2. EA-7/04 Zgodność z prawem jako część akredytowanej certyfikacji w odniesieniu do ISO 14001:2004, Polskie Centrum Akredytacji, Warszawa 2010 (oryginał dokumentu: Legal Compliance as a part of Accredited ISO 14001:2004 certification, April 2007 rev 01).
3. <http://www.tc207.org/faqs/index.html>.
4. Kontny U., Czapka M.: *Rola menedżerów w kształtowaniu postaw proekologicznych w przedsiębiorstwie. Środowisko i rozwój*. WSEiA w Bytomiu, Bytom, 2004.
5. PN-EN ISO 14001:2005. Systemy zarządzania środowiskowego – Wymagania i wytyczne stosowania (oryginał dokumentu: EN ISO 14001:2004 Environmental management systems – Requirements with guidance for use).
6. PN-EN ISO 19001:2003. Wytyczne dotyczące auditowania systemów zarządzania jakością i/lub zarządzania środowiskowego, Warszawa, 2003.

7. PN-EN ISO/IEC 17021:2011. Ocena zgodności – Wymagania dotyczące jednostek prowadzących auditowanie i certyfikację systemów zarządzania, Warszawa, 2011.
8. Pochyluk R., Gradowski P., Szymański J.: *Zasady wdrażania systemu zarządzania środowiskowego zgodnego z wymaganiami normy ISO 14001*. EKO-Konsult, Gdańsk 1999.
9. Rozporządzenie (WE) Nr 761/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 marca 2001 roku dopuszczające dobrowolny udział organizacji w systemie ekozarządzania i audytu we Wspólnocie (EMAS), Dz.Urz. UE 2001, 13/t. 26.
10. Scott P.: *Management systems and sustainable development – The moving goals posts from environment to corporate responsibility*. ISO Management Systems, September-October 2003, Vol. 3, No. 5.
11. Ustawa z 12 marca 2004 roku o krajowym systemie ekozarządzania i audytu (EMAS), Dz.U 2004, nr 70, poz. 631, z późn. zm.
12. Zackrisson M., Enroth W., Widing A., *Environmental management systems – paper tiger of powerful tool*. The Swedish Institute of Production Engineering Research, Stockholm 2000, [w:] Kronenberg J.: *System Zarządzania Środowiskowego w jednostkach administracji lokalnej i w krajach Europy Zachodniej*. Studia Europejskie 2002, nr 1.
13. Zarządzenie Rady Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej – Unii Europejskiej nr 1836/93 o dobrowolnym uczestnictwie przedsiębiorstw produkcyjnych w Ekosystemie Zarządzania EWG-UE oraz Programie Auditów przemysłowej Ochrony Środowiska, tzw. EMAS, Nr 1836/93, Dz.Urz. WE L 114 z dnia 24 kwietnia 2001 r. (Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 26).

Autor: dr **Monika Stoma** – Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie